САНА ОЛОХ

ХАҺЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫҺ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 86 (7315) ● 1992 сыл. От ыйын 18 күнэ. Субуота ● Сыаната 80 харчы

Ким туох бэлэмнээҕий?

ДОЙДУТТАН ЧИЭППЭРИГЭР СУОТТАНАЛЛАР

Одьулуун баанынай хаһаайыстыбатын ассоциацията быйыл уопсай суоһүгэ анаан дорохчой аҥылыгы 2420 тоннаны соҕотуоҥкалыахтаах. Ол эрэдэ саасыҥа кураанаан уонна тымныйан алаастарга аҥыҥа туран от үүммэтэ. Итиэ сана тэриллибит баанынай хаһаайыстыбаларыгар улахан ыарахаттары үөскэтэ. Дойду сирин олорчу кэрийэн көрөн баранар, миэстэттэн сорудахтарын мунутаан 25 бырыыанын ыларга сабаҕалаан олороллор. Арай соҕотоҕ эрэллэриэн бу кэлии түспүт ардахтар буоллаллар. Күнүөрү соҕус, баҕар, үрэх сирдэр үүнүөхтэрин сөп диэн көтэҕиллэр, онуо даваанаҺыҥа киирбэтэҕинэ. Онон одьулуунтар суббу күннэрдээҥи горуоктарыгар аҥыгас тиистээх «отчут тартан» орусүһэн дойдуга туох сэрбэйбити олорчутун хомуйуу буоллар.

Нэйилиэкэ биллиэн 17 баанынай хаһаайыстыбата баар. Олортон балаҥча бөдөҥнөрүнэн Р. С. Барашков, В. В. Петухов, А. А. Аржаков, В. К. Ефремов, В. В. Тоскин, оттон быстархайдарыгын В. А. Ефремов, И. И. Степанов, С. Е. Артемьев, Г. Н. Баин салайаччылардаах хаһаайыстыбалар буоллаллар. Сорохтор кыттыһа-кыттыһа Нуотараҕа Эйэбилгэ, Аан Куоҕалдыыга, Нам «Бөтүрү» совхозка, Орджоникидзевскай ойдуон Улахан Аныгар уонна Нам Тулуя арыыларыгар быстархай баанынай хаһаайыстыбалар уонна бинирдилээх чаанынай ыаллар киирэргэ былаанналлар.

Биллиэн быһаарыныларынан Эйэбилгэ 2, Нам Улахан Аанга 2, Нам ойдуонугар 1 звенолары тэрийэн суббу күннэргэ ылыар бэлэлаахтар. Онуоха тардар техника, охсор, эминьар тиийбэттэрэ улахан марахаттары үөскэтэр, пресс-подборщик эмиэ былдьаһыыга сылдьар. Тракторларга, тыа хаһаайыстыбатын холбоор массыыналарыгар сайыаас чаастар суохтара эрдэйиэр. Үөгүстүк сүүрүн-көтүн араас кэспитиннэгэ буларга соруоллар даҕаны, уксун туох да түмүгэ суох тоннуллар. Аны ыраах сирдэргэ оттуу барааччылары аҥылык бородууһаларынан, харчынан хаалчыйыы кыаллыбат. Маннан күнүн оттуга хоно сытан оттуур дьонтэн чүмэчи наадатэ биллэр, ол эмиэ кэстүбэт, атын ойдуоннартан, куоратттан көрдөөн көрбүттэр даҕаны малыйбыттар. Итиэ боппуруоспар ойдуон үрдүнэн кэлиэхэ быһыарылларын күүтэллэр.

В. К. Ефремов салайар баанынай хаһаайыстыбата 288 ынах сүөһүлээх, 151 сылтылаах. Онно саамай кырата 500 тонна оту соҕотуоҥкалаатаҕына табыллар. Оттон хаһыллар дойду сиргэ саамай улаатаҕына 150 тоннаны бэлэмниир ыахтаахтар. Итиэннэ уратыны атын ойдуоннартан буллаҕына эрэ табыллар. Ол иһин салайаччылара эйэхтик сүүрүн-көтүн, үгүс тэрэһин үлэнэн дьарыктаныан наада. Итиэ курдук Н. С. Кардашевскайдаах 180, А. А. Аржаковтаах 210, И. И. Яковлевтаах 300, Р. С. Барашковтаах 130 тонна оту атын ойдуоннарга, үрэхтэргэ соҕотуоҥкалыахтарын наада.

Дьыл-уот куһаҕана одьулуунтартан эйэх күүтүллүбэтэх түбүктэри, ороскуоттары эрэйэр. Онуоха сана тэриллибит баанынай хаһаайыстыбалар хаһаанньыгыаҕар даҕаны тэрэһиниэх, сылбырҕа буолуулларга киниэлэр кыстыгы туораанарын боппуруһун быһаарыаҕа. Дьон оту таба ойдуллэр. Суббу күннэргэ тоҕо кыаллыларынан түргэнник оттуур сирдэрин буларга кыһаналлар, тэрэһин үлэлэргэ барысаба түһэн көмөлөһүллүөр.

С. АЛЕКСЕЕВ.

Кыстыкка бэлэм хайдаҕый?

КЫАХТАРЫНАН КӨРӨН

Дьыл-уот уонна коммунальнай хаһаайыстыба холбоһуга быйыл сайын туох үлэни ыытар былааннааҕын туһунан сана анаммыт начальниктан Иннокентий Семенович Артемьевтан туоһуластым. Быйыл сайын былаанга көрүллүбүт үп барыта стадион тутуутуттар бүппүт. Онон уопсай олорор дьиэлэргэ капитальнай ремуон ыытыллыбатын туһунан быһаччы эттэ.

Сэлиэннэ санитарнай туругун туһарыыга эйэх үзэ былаанналар. Ол курдук кураанах бох тоҕуллар сирин бетоннуох таахтар. Бу күннэргэ «Струя» уулу ыраастыыр фильтра тупсаллыбыт, массыына сылдьар суола көннөһүүлүөн наада. Оны суолу өрөмүөннүүр тутар учаастак быһаарыахтаах. Онуоха үп боппуруоһа кыччыйар. Капитальнай тутуу управлениетыттан уонна олохтоох советтан 1 мил. соом тахсаны ылыахтаахтара кэлэ илик.

Баанньыкка сана КТП-500 оҕох олордуллубут, бастакы уонна иккис кварталлар иитэр системалара ыраастаныллар.

Уопсай дьиэ ахсын сылытар режиим бэрэбиэркэлиирга аналлаах термометрдары туруорбуттар. Онон «Коммунэнергоны» кытта дуогабардаһан, тоҕо сылааны биэрэллэриттэн көрөн, төлөбүүгэ киириэх тэлэхтар.

Миэстэҕэ туох үлэ ыытыллыбытын көрөбүт. Баанньык котельнайыгар тиийэбит, Манна 1963 сылтан Уфа куораттан сварщик үөрэҕин бүтэриэҕиттэн иликтин араарбанна үлэлиир Спартак Слепцов доҕоруунаан Андрей Макаровтыын КТП-500 оҕоҕу таҥан, холбоон бүтэрэн эрэллэрин баттаһабыт. Рабочайдар аны дьон олорор уопсай дьиэлэрин иитиэр систематын суйитара, бэрэбиэркэлии барыахтаахтарын туһунан кэпсиллэр. Киниилэр бастакы уонна иккис кварталларгаалары, сибээс узелын иннинээҥи, интернат-оскуолатааҕы, орто оскуолатааҕы дьиэлэри көрүөхтээхтэр. Итиэ кэнниттэн сана гаристарын иитиэр систематын ситэриэхтээхтэр. Онно туспа оҕоҕу олордор бөҕалаахтар.

Онон быйыл кыстыкка бэлэмнээнин үлэ тоҕо даҕаны үп-ас кэмчитин үрдүнэн, бэйэлэрин не ыахтарынан ыыта сатыыллар эбит. Кыстык кыһарҕана аны икки ый курдуҥунан кыһарыйан кэлиэҕэ. Итиэ кэрчик кэм биллибэккэ даҥыаҕа. Итиэнэ сибээстээн кыстыан иэ бэлэмнээнигэ албэх үлэҕит иликин туруораллэрыгар, киниилэр үлэлэрин таба аттаран, хартыа тахсыбатыгар, бастатан туран, дьон олорор уопсайдарын, оҕо тэриллэлэрин дьиэлэрин ситэраллэригэр бөҕарыах этибит.

Н. МОНАСТЫРЕВ.

СИРИ—ДУУҺАНАН

Ороҕуон киниигэр олорор сүөһүлээх ыаллар сир түгэтиллэрин уһунук күүттүлэр. Ороҕуон киниин сирэ-уота кыараҕаһа кимиэхэ бөҕарар биллэр. Таллах баттаһа сытар бинир-икки алааны аастыан да, урукку совхозтар бас билэр территориялларыгар кэтиллэҕин. Онон ороҕуон киниин үгүс олохтоохторо сир-уот кыараҕаныттан кыччыйтаран, суоһу иитэр кыахтара суоҕа.

Чурапчы сэлиэнньэтин Сэбиэтэ 1987 сылдаахха 400 гектар эрэ ходуһа сири бас билэр эбит буоллаҕына, билиитин туругунан 2 тыс. тахса гектар сирдэмиэ. Ол лесхозтан сири анатыы, мэччирэҥи холбонуу уонна нэйилиэктэртан төрүттээх дьонтон төрөөбүт дойдуларыттан сири анаттарыы суотуган эбилиннэ. Манна ордун Одьулуун, Арылаах, Болтоно нэйилиэктэрэ кэмигэр быһаран улаханнык комелестүлэр. Оттон Хатылы, Мындаҕаайы, Хоптоҕо нэйилиэктэрэ кыайан быһаарбакка, атахтаабыттар. Нэйилиэктэргэ 1480 киһи сылыарыллыбыттан 400-чэтэ төннөрүллүбүт. Ол тэрүөтүкэн эдэрдэрин биримэттэрэ буолар, кыардьаҕастарын эрэ «ойдуулэр» үһү. Нэйилиэктэр ороҕуон киниигэр олохтоох бэйэлэрин дьонноругар дуһаҕа 1—1.5 гектар сири биэрдилэр.

Ороҕуон киниигэр 45 былыардыыр уокурук 11 зонаҕа хайытыллыбыт. Чурапчы сельсовета 1718 киһиэхэ (473 хаһаайыстыба) бинирдиҥ гектар сири аныыр. Маны таһыанан чаанчыгынан туһаначчыларга 2-лии гектар сир көрүлүннэ. Киниилэргэ сэрии кыттыылаахтара, сэриигэ баран өлбүттэр огдооболоро, терой-ийэлэр, 1 группалаах инвалиттэр, сэлиэннэ ытыктабыллаах дьоно киирсэллэр. Зоналарга үллэстиэхтээх сирдэрэ сыһыарылыннылар. Оҥ быһыытынан от ыйын 20 күнүн аҕарбакка сир тэлэхтаах дьон бары хаачыллыахтаахтар.

Быйыл сири анаабын уратытынан сири 5 сыл болдьохтоон биэрии буолар. Анаммыт сиргин үчүгэйдик көрөр-харайар, туһанар буоллахха, үйэ-саас тухары олбуга сир быһыытынан хаалларыллыан сөп. Онон анаммыт сири күрүөлээн хаһаалаан үүнүүнү ылар курдук тутуллуохтаах. Сир-уот ордоовуга самоетунан көтө сылдьан уһуллубут картаҥан көрөн түгэтиллиэ. Онон хас хаспах, халдьаайы ол 1 гектар иһигэр киирсэр. Уулаах сир уолбут, ыраанныа сир толах, дулаа үүнэн кыаралыыт буолуон эмиэ сөп. Быйыгы сири үлэрин дьону кинэнник хабан түргэнник сирдэҕиин быһыытынан ыытыллар эрэдэр күн-дьыл аастаҕын аайы сыыйа онуоннуйан булуо буоллаҕа. Онон ордуторуоспакка, мөккүспэккэ эрэ, анаммыт сири сыа-сыа курдук тутан оностуохха, хаһаайыннары сананыахха.

В. НИКИФОРОВ.

„Оттоойун-92“

ҮРЭХТЭРТЭН КЭТЭҺЭБИТ

Кидэгки баанынай хаһаайыстыбатын ассоциацията быйыл 1500 тонна оту бэлэмнии былааннаах. Итиэ эссе баар кыаҕы, быйылгы үүнүүнү ааҕыынан. Быйыл да былырыыгны дьылтан онуоннаах оту ылар чинчиланнибит.

Дойдуга уонна нөҥөө оттоойуну киллэрэн туран бинир 750-ча тонна соҕотуоҥкаланыа. Онон сиппаас от фондатын атыыга көрүөр наада. Бу барыта хаһаайыстыбалар бөҕалэрэ. Маны ороҕуон үрдүнэн кинаатыр, туруорсар сөп. Балаҕаннаа барыытыгар бинир. Дьыл 1978 сылдаахха тэриллэр. Ол дьыл Мындаҕаайы арыый үүнүүлээҕэ. Ороҕуон баара-эрэ 21 бырыыанан оттоммута. Амма унуор үрэхтэри тут бэйэм быйыл эмиэ кэриэн көрдүм. Хатараайыга, Нохуга, Мөлбөкүргэ боростуой от баар курдук. Ол эрэдэр бу кэлиэгги ардахтаан көтөҕүлүннэхтэрэ. Үрэхтэн сэрэнэр-сэрбэнэр эмиэ наада. Ардахтан үрэх ниэбэ улаатыыта турар. Иккиҥэ хонуттуран устар ыахтаах. Онно от баар-суох буоларэ түргэн. Маны эмиэ учуоттаннахха табыллар.

Алаас өнөр кэтэһар суох. Биһиги нэйилиэгин үс үрэх быһа охсон аһар. Ол улаханы эпсибэт. Ходуһа дуона суох. Быһата, кыһалҕа буолла, Биллигин да бириэмэ баар. Правительственнай комиссиянан сири-уоту көрдөрүөҕүн. Атын ороҕуоннартан сир фондатына сыһыартарыаҕыт. Бэйэбит бара-кэлэ сатаан Октом, Нөмүгү нөҥүө ходуһа көрдөөн быһааннаах эпиэти ылбатыбыт. Аана көтөн, киэҥ сириэн тэлэйэн оттуур кыахпытын да ыллардыбыт. Хаачыллыы да бинир оннук итэҕэстэрдээх. Техниканан кыбыттардыбыт. Дьиэ, сана техника тыа хаһаайыстыбатын управлениетын размаяндатын быһыытынан ыытаанахтыы тутуһуллуохтааҕа. Ол суох. Соҕотох киһи бачаачайдыыр. Бу тордуттэн сыыһа. Уопсай ниэ ризстэн туран оноҥуллубут сыллааҕы разнарядка бинир киһи хаппырыыһыттан үөһэ-аллараа туһуллуо, түгэтиллиэ суохтаах Манныгы тохтоттоххо табыллар. Холобур, бу кэлэс соторутааҕыта регистрацияламмыт «Дьулурҕа» хаһаайыстыба быһа түһэрэ олоҕо суох. Биһиги былырыыгны сайаанабытыгар олоҕуран, миэстэҕэ дьонго, звеноларга техниканы эрэнэриибит буоллар хаалыахтаах. Ол кэнэ олохтоох салалта этиитин итэҕэтэр күчүмэҕэй. Бинир тыл туолбат буолтун кэниэ оннугар да тахсар. Аны аҥылык бородуунталарын нан хаачыйыы быһаарыллыбыт курдук. Манна, Оттон миэстэҕэ тиийиитигэр эмиэ атыннык ирдэнэр. Маҕаҥыыннар атыыһыттара уу харчытыгар аахсарыр ирдиллэр. Ханна да суоҕун биэ олорон ыыһарыйар курдуктар. Исполкомнан кэс диэн райпотребобщество правлениетын дьаһала тиийбэт дуу, оны билиммэттэр дуу? Толоруу дьиссиплинэтин ирдиэххэ наада.

Өссө бинир этиилээхпин. Амма, Нуолуба, Нуотараҕа унуор салаа үрэх ааҕах. Олорго бинргэ бинир звеноҥу сыһыаран үлэлэтэр ордук. Аастыт ортүгэр хас эмэ звено кэлтэй түсүһэн аһан иһэн от туулларга. Онуоха күн-дьыл да сүтэрэ, дуоннаах үлэлэмэтэ. Иннинэтин маны учуоттаан тэриниэр сөп.

Н. МИХАЛИОВ,
нэйилиэк баһылыга.

Рязань. «Агромех» кыра предприятиетэ дьоҕус трактордарга прицепной инвентардары оҥорууну үчүгэйдик баһылаата. Фермердэргэ икки кирэдээн хорҕуоннуйу олордоччу, үс уонна бинир эрэттээх хорҕуоннуйу хостооччулар наада буоллаллара биллэр. Кыра предприятиелэр сакаастарын кэмигэр толоро-толоро Рязань бойотун уонна уобалас заводтарыгар оҥуноохтаан баран тутар кэллэхтэринэ хантан тиийэн ылалларын ыйан эрэ биэраллэр.

Снимокка: Калужскай уобаластан фермер Р. Харисов бэйэтин хаһаайыстыбатыгар икки ирэттээх хорҕуоннуйу олордоччуну талар.

Ю. Дьяконов фотота. (ИТАР—ССТА).

Мэччирэҥ—эмис эт, өлгөм үүт

АЛААС ДОЙДУ ОТО—СҮӨГЭЙ

Ниэн нэдиэлэлэах тохтуу-тохтуу түспүт ардах саҥа астыах буолла. Сир-дойду уу тыыннаах дьэ кэлэн-иэскүйэн, былыта сайҕарда нэлэ халлаанньын сылбэспит. Күн-өр-өтөр сытыытык тыгыт быльакка саһар.

Сиэнэ кэйэн сайылык дьиэ аанын аһабыт. Маҥа аныгылыы туспаҕай оҥоһуулаах дьаҕалэрэн биирдэстэригэр өрөйүөн ыгыр-мааны кырдьаҕаһа, бөлөхтөөх ыанныыксыта А. С. Мохначевская одорор. Анисия Саввична айах дьоҥун сүөгэй үүттээх чэйинэн, күөрчэҕинэн көрсөр.

—Бу «Таастаахха» быйыл түөрт ыанныыксыт таҥыста, 68 ыанныктаахпыт. Күнүгэ 6.70 центнер үүт ыаллар буолла, бу күүскүлүөхтэн.—диэн үлэ кийиита үлэтин сонунугар быһаччы киирэр.—Түс бэйэм новорууска ангарыгар сылдьабын. Кийиитим 18 ыаахтаахпыт. Кини иккі үлэлиэх. Үүт учуотчута уонна ыах ыаһар.

Новорууска ангарыгар үлэлиибит да диэтэр Анисия Саввичка маҥа туллар тутаахтара буолара өтө көстөр. Баһыгиннаан кэлсибит биригэдьиир Н. М. Пестрякову күннэҕи ыһаҕа сөгүсто сылдьар боппуруостарынан үтэр-анньар. Быһата, бу сайылык эргийэр кириэ. тутаах иннэтэ. Урукку курдук ыһыл мунуктан ылар сыппараларгын суохтаппакка биэс тарбаҕынны билэр, эпиэтэйдэр.

«Таастааҕы» Мохначевскайдар дьиэ кэргэттэрэ тута олороллор да диэтэхчэ сыстарбаккын. Маҥа Анисия Саввичка иккі уола бостуукта, кыыһа, кийиита ыанныыксыттар. Саабын тухары үлэни эрэ өрө тутан, кэнэки солбуллубатах нйэ тылыттан ким, хайа оҕо куотунуо буоллаҕай. «Аҥыллардыы айахтарын саныыр буоллахтарына үлэлэминалэр».—диир нйэ судургутук. Өссө: «Ким даҕаны, хайа да ыанныыксыт ынаҕыттан 2000 кг үүтү ылар эрэ буоллаҕына билиҥни кэҥэ тулуктаҥын, хамнас ахсыа».—диэн эбэн этэр.

Ферма да үлэлиттэрэ итэ таканыыттан, сылыктаах ыйыттан туора турбаттар быланнаах. Үлэ-хамнас хаамыыта оҥорук. Бу ыйга ыах ахсыттан 241-дии кг үүтү ылар графиктарын толорор чинчиламмыттэр. Дьоҥун аайа түҥэн, мэччирэҥ эбиллибитэттэн эгдиэ буолан, өссө былырыыкы сайыннааҕар таҥыччы үүтү ыларга соруктаналлар. Оттон былырыын 6 ыанныыксыт үлэлээбитин, ыаннык 40-са төбөнөн эльбэх эбитин санаатахха, итэ ботуччу соҕус үлэ буолан тахсар. Ол да буоллар кырдьаҕас ыанныыксыт бигэ тылытар эрэннэ баҺыйар. Оҥорук эрэ буоллун.

Бураллы сайылыга. Бу Чыаллара отделениетыгар биир баттаамаахтара, улатаннара. Маҥа бэс ыанныыксыт 90 ыанныгы көрөр. Үүт ыаҥа да көбүччү. Күнүгэ 7 центнэртэн ордук үүт ыаллар. Барыгыл-тэгил саастаах эдэрчи дьон. Биирдии бөҕэлэрэ 18-тыы ынахтаахтар. Арай ферма старшыйа А. В. Пахомов 16 тиэҥнэлээх. Быйыл эрдэттэн төрөөбүттэр. Маҥа да үүтү аҥа аҕа-суоттуу олороллор. Хас биирдиилэрэ күнүгэ 1.45 центнери ыыр ыылаанньаахтарын уонна ол туолан нйэрин ахталлар. Тиэҥнэлэрэ 1.15 центнэр ылыллар. Мэччирэҥ ыйдарыгар ыах ахсыттан 960-нуу кг үүтү ыахтаахтарын толорорго мөкүйэллэр. Бу тэтиэннэн итэ кыаллыан сөп.

—Ол эрээрэ ыахтар кыстыка алыс хотторонньор уонна бастаан утаа мэччирэҥ суох буолан, дьэ, бу хойутаан үүт-эс киирэн эрэр. Мэччирэҥ кыараҕас. Онон күҥүн оторго хайдах да көбүт. «Атырдьахха» баалаахпыт. Былырыын эмиэ оторгоотуттуут. Маҥтан нүҺүгэ диэри үүтү ылларбыт дэйэбит, —диилэр үлэлиттэр.

Оторгоотуун сүүрүн эрэллэрэ. Онуоха биир дьаксинэрдээхтэр. Итэ эргин быйыл чаҺынайдарга оттуур сир биэрбиттэр. Олоро күрүөлээн хаҺааланан «көҥүлэлэбиппит» диэтэхтэриэ, кырдьык эмоҺуоктуурдар. Сайыт, күҥүн бу биир үрэхха хаайан сүөҺүттэн эльбэҥи ылбаттарын саналлар. Билигин мэччирэҥнэзахтар. Бостуукуттан хаҺыс да сылын А. С. Оконешников уонна эмиэ маҥа ыанныыксыттыыр Максимовтар дьиэ кэргэттэрин 7—8 кылааны бүтэрбит оолоро Петя уонна Ганя моой-эрдэс ыйан үлэлиллэр.

Үрүт илгэ күрэҕэр сылдьаччылар биригэдьиирдэриэр биир туруорсардаахтарын быстараллар. Ол маннык. Быйыл оттуур сир барыларыгар бэриллибит. Онтуларын ыныҥ күннэ үстэ ыы-ыы ыыалдан оттуо суохтар. Сирдэрэ да тайыччы эбит. Ол иҺин трактор эбэтэр көлө охсоруонан оҕустаран биэраллэриэр тыл көтөҕөллөр. Николай Михайлович буоллар оҥ кыаллыа суоҕун этэр. Оттуу баар техника барыта көҺөн отточчуларга, эдэлэрга бэриллибитинэн быһаарар. Отделениеҕа соҕотох трактор хаалбыта тук буолбата чуолкай. Үлэһиттэр да уопсай кыһалҕаны өйдүүллэр бадахтаах, олус моҺуйсубаттар.

Күннэҕи кыһалҕа итинник үөскүүдүйэ турара ханна барыай баар бөҕө. Ол эрээри ханна да сүөсүҺүттэри хааччыйыы, атын да тэрээһини үлэлэр оннуларын булан үлэ биир күрүс ыытыллара бэлиэ. «Анхай» диэн үҺүс, бүтэнк сайылыктарыгар үүт-эс эмиэ эриэ-дэхси ыаллар. Бу биэс ыанныыктаах ферма күҥүгэ 7 центнэр үүтү ыыр ыыахтаммыт. Онон отделение үрдүнэн күҥүгэ 2 тоннаттан ордук үүт ыаллар. Барыллаан аҕыллыан от ыйыкан сыллаҕы графикка киирэр курдуктар. Онуоха бэс ыйыгар былаан айара толоруллубута, бу ыйга көбүччү ыаллан иҺэрэ тирэх буолбут.

«Бахсы» совхоз бу кийиит отделениетыгар кийиит сэргии көрөрө, бэлиитиирэ суох буолбатах. Бастатан, үс ыаннык сайылыктара барыы саҥалыы типовой тутуулаахтар. Дьон олорор дьиэлэрэ дьоҕус-дьоҕус биирдии дьиэ кэргэн олорорутар табыгастаахтар. Оттон тиэнньиктэрэ үлэлиргэ-хамсыырга кыаҕалаах-ыраастара биир оннук. Ханна да электро-уот баар. Ыныҥы механическай ыаһын туһаныллар. ИккиҺиэн, атын сирдэргэ курдук, сүүрүн үлэһиттэри—ыанныыксыттары үөрэнэччидэр солбуйаллара суох оҥоһуллубут. Барыта олохтоох бастайаннай сүөсүҺүттэр үлэлиллэр. Аны бу ыарахан үлэҕэ эр дьон хото тардыллыбыттара туспа кэпсээн. ҮсүҺүнэн, барыы фермалар отордоохуну тэрийэр баҕалаахтар. Бу атын хаҺаайыстыбаларга үүстэриэр тохтоон турар. Онон киилэргэ бэртээхэй холобур буолуон сөп.

Үүтү олохтоох арыы сыаҕар күҥүгэ үстэ таҺыыллар. Онуоха үс үүт таҺар автомашиналаахтар. Бу ардахтаах күннэргэ ГАЗ-66 автомашиналарын сүүрдүбүттэр. Ол Толоон отделениетын үүтүн эмиэ таҺар. Итинник бигэ тэриллээх буолан үүт буорту буолуута тахсыбат. Үүт хаачыстыбатыгар чопчу үлэ маҥа да суох. Күн бүгүн бородуукуйа иккис суортааҕынан тутуллар. Маныаха фермалар этэрдээхтэр. Холобур, итэ «Бураллы» сайылыгын дьоно үүттэрэ бастаны суортааҕынан барарыгар саарбахтаабаттар. Атын да фермалар биир оннук саныыллар. Оттон итэ астыммат буолуу төрүөтэ биир: үүт таҺар автомашина барыы фермалар үүттэрин хаалбуу кэрийэн аҕаларыгар сытар.

СүөсүҺүттэри хааччыйыы, ыаҕы иҺиэн, сөптөөхтүк көрүллэр. Күннэтэ туттуллар айылык бородуукталара толору бэриллибит. Арыыны, эти совхоз хааччыйар. Бу өртүнэн атын түрүөрсүү суох. Былааны толорбут ыанныыксыттарга, бостууктарга сири биэрбит таҺыанан, отунан эбии төлөбүр көрүллүбүт. Итинник хайа ыаллаларынан үрдүк ыамы көрүлэҺиэн эмиэ көтүүгэ хаалбатах.

Түмүктэн этэхха, ханна да сырыт фермалар күөх сирэй биэрэр үйгутуттан сомсоро көхтөөхтүк турунналларыгар усулуобуйа баар, онуоха үлэ дьоҥун мэччирэҥ эбиллибитэ эмиэ үөрдэр, эрэл ныыммын саҕар.

С. СМИРНИКОВА.

Подольскай өрөйүөн «Воронково» совхоза байытын дьыалдатыгар хаһан даҕаны үнсэргэбэт. ХоҺуйалара, баҺыылара өлгөм үүнүүнэн үөрдэллэр. Олохтоох усулуобуйаҕа үөскэтиллибит бурту-настара үрүт илгэни күүгүнэтэн биэроллэр. Кинилэр быыстары дьыта эмиэ үчүгэйдик бэлэмнэммиттэрэ. Саас агардас хоҥуоппуй сиэмэтин 300-тэн тахса тоннаны хаһаммыттара, өссө далаҥчы соҕус сапааһыра уурумуттара.

Техника өртүнэн совхоз кырдьык, ыарахаттары көрсөр. Тракторнай паркалара сүүнньүнэн немцтэр комбайннарыттан тутуллар. Оттон өйүкэларыгар сапаас чааһы билигин хантан даҕаны булбаккын. Ол иҺин атын хаҺаайыстыбалары кытта бартернай кэпсэтиигэ киирсэргэ, «Германиеҕа» тийэн үөскэтэбит балаҺыанньаттан тахсар суолу-ниҺи тобуланарга күһэллэллэр. Сыана олус ыараата, ол эрээри ыарахан балаҺыанньаттан хайдах даҕаны тахсар, быыһаар кыахтара суох. Онон хаҺахтарын быһа сиэмэ туран кэпсэтиҥэргэ эрэ тийиллэр.

Совхоз рабочайдара бэйэлэрин сирдэриэр хаҺаайык курдук тутталлар, бэйэлэрэ тантаабыттарынан дьаһаналлар. Совхозтара кийиэри үүтүнэн, этинэн хааччыйар, соторутаҕыта бары үлэһит дьахталларга кыракый инстэнэр массыынналары биэрталээбиттэрэ.

Снимоктарга: сиэмэ хаҺаайыстыбатын В. Н. Шумихина бэрэбиэркэлиир; Галина Асмановна Садреднова 17-е сылын ветеринарынан үлэлиир. Ыырэйдэр доруобуйалара—кини бэйэ сүүрүн соруга; техника бириигэдэтин-тэр бары болпуруостары чэйдии олорон быһаарсар үгэстээхтэр.

С. Мамонтов фотота. (ИТАР—ССТА).

СОВХОЗ ТҮБҮГЭ

СЫННЬАЛАҢ ҮМНУУГА ХААЛБЫТ

Сылаг орто оскуолата сылын аайы Бэрэ отделениетын кытта дуогабардаһан ыанныыксыттары солбуйан, ыырэй көрөн, звено таҺааран оттоон биэрэрэ. Улахан уолаттартан дэриэбинэни туспаран онорууга биригэдэ тэриллэн кырата суоҕу оторбута. Ол барыта быйыл сайын умнулунна, тэрээһин мөлтөх буолла.

Манна сүүрүн биричиинэни совхоз ыыллан дьон бары бааҺынай хаҺаайыстыбаларынан тарбаспыттара буолла.

Оскуола директора А. М. Максимов маннык кэпсиир: «Оскуолаҕа кэлэн сир кордообүннүгүн биэрбиэлэр. Бэрэлэрбүтин кытта дуогабардаҺыахпытын ыыллан хаалдылар. Сир ылбыт буоллар көмө хаһаайыстыба тэринэн көрүө этэ бит. Оскуола трактора үлэтэ суох турар. Охсор тэриллээхпит буоллар, саатар бэйэбит дьоммут сирин оттоон биэриэ этибит».

Начальнай кылаас үөрэнээччилэриэр оҕо площадката тэриллибит.

Оҕо площадката оскуола буфетыгар киинэнэн сарсыарда 10-тан күүс-үс часка диэри үлэлии ыыналлар. Маҥа хаалларбыт тороппуттэр күүс эрэллээхтик оттоон-мастаан абыраан эрэллэр эбит.

Оҕолору миниҥнэс аҺынан Дария Дмитриевна Макарова аһатар.

—Оҕолор барыы экскурсияҕа барбыттара,—диэн тоҺуйда Дария. Кэпсэтэн биэлбитим Намнаҕы педагогическай училищены бүтэрэн художник-учуутал идэтин баһылаан бу оскуолаҕа уруһуй уруогун начальнай кылаастарга биэрэр эбит. Быйыл үөһэттэн интернат таҺыттан көһөрүллэн киирбит киэн-куоҥ туспаҕай оҥоһуулаах оскуола күҥүн кырачаанньары көрсүөҕэ. Ис оҥоһуута ситэрэ хаалбыт.

Манна интэччинан Наталья Михайловна Максимова үлэлиир. Начальнай кылаас учуутала.

—Сыныаланныт ханыы хайысхалааҕый?,—диэн ыйыттым.

—Үлэбит диэн оскуола сибэкилэрин көрөбүт-харайабыт, оҕолор төрөппүттэрэ үлэлиир кэмнэрэ иллэҥ бириэмэлэрин уһаналаахтык атааралларын хаачыйабыт. Манна бэйэм үөрэнээччилэриэм сылдьаллар, онон сайыннары кэмнэ аҕаар-суруйар дьоҕурдарын салгыы сайыннарабыт,—диэн билиҥни ыйнарабыт,—диэн бөлөхтөөх ыанныыксыт Н. М. Максимова.

Манна оҕолор бөрөн Мюнхаузен мулчүүрэннэах сырыыларын, саха норуотун остуорууларын кытта билсиһэллэр, эйэ үчүгэйгэ сысталлар.

—Бүгүн сибэкки баараһыннааннын отордубут, онно аҕаан, Саха сирин сибэккилэрин кэпсэтим. Кэлэн иҺэн гербарий хомуйдубут.

Ороскуоту барытын профсоюз төлүүр, онон астыт, оҕо сылдьара барыта бесхо. Ол эрээри бүгүн 5 оҕобут суох,—диир Наталья Михайловна.

Расписание быыныттан сарсыарда 10 чааска кэлэллэр. Стройдаан ким баарын-суоҕун чуолкайдаһабыт. Зарядкаламыабыт 11 чаастан иҺирдьэ киирэн үөрэнэбит, уруһуйдуубут. Манна барыта соҥньуу былаастаах баар. 3-эн бүтэн бараллар.

—Манна кимниэх оҕолоро сылдьалларый?

—Баҕалааҕы барытын ылабыт. Байэн баҕам, үөрэҕэр мөлтөх оҕолору мунньан эбии үөрэтиллиэ диэн.

Кэлин кэмнэ ранчолар инвентарга баралларын бородуукталаныыллар,—диэн ыйытыы үлэстэр интэччи Н. М. Максимова.

Манна оҕолор бөрөн Мюнхаузен мулчүүрэннэах сырыыларын, саха норуотун остуорууларын кытта билсиһэллэр, эйэ үчүгэйгэ сысталлар.

Хаһаайыннаахын механизма

НЭҺИЛИЭК БАҺЫЛЫГА КЭПСИИР

Субу күннэрга биһиги хаһыаппыт корреспондена Сылан нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга С. П. Макаровтыын көрсүһэн кэпсэтиһэ сырытта. Онно Семен Петрович урукку «Чуранчы» совхоз Сыланнааҕы отделениета тус-туһунан баһылыбата буолбутун уонна салалтаҕа үөскүүр сорох ыарахаттар тустарынан сэһэргээтэ.

—Нэһилиэккэ 40-са баһылык хаһаайыстыбата баар буолла. Сорохторо сиэн бөдөҥнөр, ол быыһыгар биирдиилээн дьаҥаны ыаллар бааллар. Ыраах сүөһүтэ, сылгыта, техникаҕа, мэччирэҥ уонна ходуһа -сирдэригэр бэйэбитигэр төбө тахсарынан өлүүлэрин («пайдарын») ылан туралларын. Онтон ордутун бэйэлэрэ дьаһанныахтаахтар: ханна оттуулларын - мастыыллаҕын, үүттэрин-астарын хайдах туттарары быһыныахтаахтар. Холобур, биллиэн нэһилиэк дьаһалтатын баһылыга аатаахтын даҥаны, ханнык хаһаайыстыба ханна тиийэн тутуоҕун, хайдах кэпсэтиһэн оттуур сири-уоту булбутун чуолкайдык этэр кыаҕым суох. Урукку курдук үөһэттэн дьаһайыы, туох оҥоруохтаахтарын ыйан-кэрдэн биэрии суох. Онуок дьаһайыы баһыннай хаһаайыстыбаларын кыаҕылааһын буолуох этэ.

Арай түөйэлэр Нам түбэтигэр соҕотоҕоскалаабыт отторуу 50 бырыһыанныгар, П. М. Макаров уонна А. А. Никитин салайар баһыннай хаһаайыстыбалара Нам Арбыныттан (урукнута «Хатын Арыы» совхоз) сири оҥорон биэрэргэ, А. Е. Сивцев хаһаайыстыбата Дьоппентон эмиэ быраҕыллыбыт үрэҕи ыраастаан, туһсаран биэрэргэ сири ылыттарын биллибин. А. А. Аянитов баһыннайын хаһаайыстыбата ыаллыы Таатта оройуонун баайаҕаларын кытта кэпсэтиһэр бадалаах. Бытархай өртүлэрэ дойдуларыгар өлүүлэригэр ылбыт сирдэрэ, бу ардахтан өрүттэн, үүнүөхтэрин бадалара улахан. Сорохтор Амма үгүөр анаппыт үс үрахпитин үллэстэргэ туруорсаллар. Итиннэ кумааҕыга ыйылларынан 560-са гектар баар курдук. Ол үрэхтэрбитин баран кэрийэн көрө сылдьыбыппыт. Ходуһата олус кыараҕас, үксэ ыарҕаанан, таамалаанынан бүрүллүбүт. Быһа холуйан 200-кэ гектарыгар ханнык эмэ оттуохха сөп эбит диэн саҥардыыбыт.

Сааскыта уонна сайын салаллыыта курааннаан дойдуҕа от үммэтэ, алаастарбытын аһыга кубарыччы салаата. Үгүстэр дойдуҕа үрүйэни-хаарыйаны, үрэхтэри аһыгаттан өрүсүһэн оттуур бадалаахтар, ол кэннитэн атын сирдэргэ талаһыйар быланнаахтар. Дьылбыт уонтуу улахан ныҥарыйда. Онон урукку өртүгэр бэйэлэрэ дьаһанар үөрүйэҕэ суох, саҥа тэриллибит баһыннай хаһаайыстыбалар үллэрин туохтан ылсан саҕалыахтарын бидбэт курдук туттан олороллор. Сорохтор уруккулуу үөһэттэн дьаһал кэлэрин күүтүүх курдуктар. Суоҕ ыйыллыы, тус-туһунан барыы кэмигэр тыа хаһаайыстыбатын оройуоннааҕы управлениетын специалистара миэстэҕэ үгүстүк сылдьан, салаллыы саҥа систематыгар тиирэргэ баһыннай хаһаайыстыбаларыгар көмөлөһүөхтэрин наада этэ. Холобур, племенной үлэ зоотехника И. Никонова уруккуйуу сыыпараны көрөн олорон хаһыанка ыстатыйа суруйарын оннугар миэстэҕэ тахсан баһыанньаны биллибитэ, олохтоох усулуобуйаҕа сөп түбэйиннэрэн, племенной үлэни, искусственай сиэмэлээһини хайдах тэрийэри баһыннай хаһаайытыбаларын кытта сүбэлэспита, хайдах дьаһаллара табыгастааҕын сүбэлэппита, бэйэлиэн көмөлөспүтэ буоллар көдьүүһэ быдан ордук буолуох этэ.

Биллиэн урукку «Чуранчы» совхоз Сыланнааҕы отделениета тус-туспа бытарыйда даҥаны, баһыннай хаһаайыстыбатын ассоциацията тэриллэн наада. Онуоха аналлаах бириҥкэлэ тахсыах тустаах. Онно председатель, кинини транспорта, умтыкка солбуйаччы уонна икки бухгалтер тутуллуохтаах. Кини дьаһалыгар комбикорму түгэтии, уматык, автопарка (тиэйэр-таһар үлэлэр) ууну, үүтү таһар массыыналар, сири тулсаран оҥорор лугомелиоративнай этэрээт, туорахтаах культураларга үрдүк үүнүү звенота киирэллэр. Итиннэ ураты бары хаһаайыстыбаннай боппуруостары баһыннай тэриллиилэрэ бэйэлэрэ быһаарыахтаахтар. Дьаһалтаны кытта кэпсэтии барыта дуоҕабар быһыытынан барыахтаах. Сири туһсаран оҥоруурга уонна ыстыык хотоннору, сайылыктары электрическэй лампыларынан хаамчыйыыта бырайыактар оҥоһуллуулара ситиһиллиэхтэх.

Уларыта тутуунан сиҥбэстэхэ үлэ-хамнас үгүс, биирдэн биир төрөөн үөскэзэн тахсан иһэр. Ону барытын түмсэн, сүбэнэн тыырсыах тустаахпыт. Отторуна, бэйэ-бэйэбитин өйдөһөр буоллахпытына, үлэ-хамнас саная хоту барыан, үөскүүр ыарахаттары чэпчэкитик туоруохпутун сөп. Хардарыта өйөбүү, тыыы ыгардаһыы хаһаан даҕаны наада. Баһыннай хаһаайыстыбалара государство сакаалыгар эти, үүтү туттарыыга олохтоох дьаһалтаны кытта дуоҕабар түһэрэн үлаанилэр. Онуоха үүтү туттарыыга ыарахаттар үөскүү сылдьыыттара. Үөрүн Күөлгэ эт-үүт оройуоннааҕы комбината арыы сыаҕа диэн заттаан аспыта. Дьиэлэнэн сэпэрээтэрдиир пуун диэххэ сөп. Маастар дуоҕунаһыгар биир үлэлиттээх, онтон уратылара баһыннай хаһаайыстыбаларыттан аналан үлэлиилэр. Быһата маастара сезоннай үлэнэт курдук эрэ сылдьар. Итиннин түбэлтэтигэр эт-үүт комбината Үөрүн Күөлгэ үүтү тутар пууну аһан баран, бэйэтин транспорынан оройуон киниэнэҕи үүт заводугар киллэриэхтээх.

Үгүс баһыннай хаһаайыстыбаларга туорахтаах культуралары ыһыыта уонна хомуйууга, сүөһүгэ дорохХой аһылыгы соҕотоҕоскалаһыыта тыа хаһаайыстыбатын холбоонор массыыналара тиийбэттэр, фермаларга электродойкалар, бидистилар суохтар. Итиэннэ булуу улахан уустук уонна саҥа тэриллэн, үлэлээн эрэр кырдьык хаһаайыстыбалар сыанатык уйунар дьыахтара суох. Мунур үөнүктэрыгар тиийэн, уруккулуу охсоннор, дьаһалтаҕа кэлэн туруорсаллар. Итиннэ, быстах кэмнэ, кининнир сүбэтин булуох баара. Кэлин кыаҕырдахтарына, счеттарыгар харчыланнахтарына баһыннай хаһаайыстыбаҕын ассоциацията нөҥүө кэпсэтиһиэхтэрин сөп.

Аны биир олох кыаллыбакка турар боппуруостаахпыт. Комбинат уонна баһыннай хаһаайыстыбаларын икки ардыларыгар күн ахсын кэриэтэ араас ахсааннар (операциялар) оҥоһуллаллар. Биллиэн саҥа тэриллиилэр барыта туһ-туһунан счеттаахтар. Онон сороҕор күн ахсын кэриэтэ баһыннай хаһаайыстыбалартан саамай кырата иккилии кини бэйэлэрин чаһынай транспордарынан оройуон киниэнэ кэриэтэ араас ахсааннар, ахсаанпары, таҥнэһиини, үбү-аһы ноһөрүүнү, араас өгөлөрү оҥорууну уо. д. а. ыыталлар. Ол ахсын үлэ-хамнас атахтанар. Итиннэ бэйэлэрэ дьаһаны ылыах үлэһиттээх баһыннай хаһаайыстыбаларыгар улаханык охсор, кэскиллээх боппуруостарынан буоруохтааҕар, күннээҕи эбии иһэр дьыалаларынан дьарыктаныыларын атахтыыр. Онон Үөрүн Күөлгэ бэйэтигэр сбербанк филиала аһар табыгастаах буолуох этэ. Отторуна баһыннай хаһаайыстыбалара ахсааны ыытыыларын түбүгүн чэпчэтэрэ нахчы.

Биллиэн тыа хаһаайыстыбатын специалистара хонтуораҕа бүтүн олорбоккох, миэстэҕэ эл-бэхтик сылдьаллара арендный коллективтары, баһыннай хаһаайыстыбалары кытта булкуйан үлэлиилэрэ кинилэргэ күүс-көмө буолаллара наада. Ол сылдьан кэскиллээх боппуруостары олохха киллэрэн суоллаарын-кистэрин көрдүөх бэйэлэрин саналарын олохтоох салалталарыгар баһыннай хаһаайыстыбалары кытта үлэлэстэн, хайдах дьаһанар табыгастааҕын сүбэлэһиэхтэхтэр.

„ДИАНА" ӨССӨ ҮЛЭЛИИР

«Диана» фермерскай хаһаайыстыба Ярославль куораттан 20 километрдаах сиргэ баар. Кини туохха даҥаны, кимнэхэ даҥаны бэриммэтинэн аатырар. Александр Ежиков салайар. Норуоту аһатаргa баҕалаах «хатыылаах» Ежиков араас кирпичилэрин-тахсыларын туһунан хаһыаттарга элбэхтик суруйбуттара уонна телевидениеҕэ даҥаны үгүстүк биэрбиттэрэ. Кини утары суукка көҥүн аҕаан сиппэт дьыалалара түһарилибиттэрэ. Ол эрээри барытыгар Ежиков кыайыылаах тахсыталаабыта. 1982 сылтан 1988 сылга диэри салҕанан барбыт булкуурдаах, кирпичилээх дьыалалар «Дианаҥы» фермерскэй хаһаайыстыба быһыытынан регистрациялаһыныттан түмүктэммиттэрэ.

Биллиэн Ежиков ... кэргэнин бас биллиэстэр 200 гектар сир, 100 сыбиинньэ, 250 романовскай боруода бараан, 200 хаас, уонтуйан аҕыллар ыах сүөһү баар. Аспыт сылга тыа хаһаайыстыбатын техникаларынан уонна хаачтыммыттарыттан таҥараҕа махтаналлар. Оттон биллиэн сиэри таһынан үрдэбит сыаналар итиэннэ булучар кыаҕы биэрбэттэрэ чуолкай. Тутуу матырыйааллара 15—20 төгүй ыараатылар. Бэйэ базатын оборудованнан бөҕөргөтүү Ежиковы улаханнык халбаҥната сылдьыбыта.

Рынок ыар тыына сыаната мунура суох үрдэтэ турар. Итиэннэ Ярославльскай 300 фермерскэй хаһаайыстыбаларын бинир ыарахан проблемаларынан буолар. Ону тастан көҥүлэ суох уйар кыахтара суох. Оттон «Диана» өссө үлэлиир кыахтаах.

Снимоктарга: фермаҕа Ежиков кэргэнэ Оксана Николаевна уонна сиэнэ Катя үлэлиллэр. Ежиков ферматын баһаанньатын Америка тележурналистара (хаҥастан иккис) интервьюлиргэтилэр.

С. Метелица фотота. (ИТАР—ССТА).

Оскуола олоҕо: бэҥис чиэппэр

Оскуола оҕолоруттан тоҕо былдьаһабыт

—Ланкыны сайылыкка үлэлиибин, оҕолор уойтан тахсабыт,—диир Болтого оскуолатын 6-с кылаасын бүтэрбит Николаева Бушуева. Кыысчаан иллэҥ кэмигэр айылҕаҕа сылдьарын, гербарий хомуйарын сөбүлүүр, кинигэ аҕаар. Быһата, кини, атын да оҕолор үлэттэн ордор биириэмэлэрин хайдах сатыылларынан атааралларын. Сүөхоз көҕүлэһиннэн 20-чэ оҕону түмэр кирпичиччэ үөтүүр лааҕыр аһылыбыт да аанньа үлэлии илик эбит—ардах мэһэйдээбит, килиэптэрэ атын да бородуукталара суох буолан, үс хонноот дэриэбинэҕэ тоннон киирэн баран эмиэ хат хомуллан тахсаары сылдьаллар. Үрдүкү кылаас уолаттара оттуур звенолаҥа, төрөппүттэрин кытта фермаларга үлэлии барбыттар. Онон Болтогото оҕо сыныаланнын тэрийиэ сүр ханнык эрэ үлэ баар курдук. Оттон Хатылыга атын хартыына.

Оскуолаҕа аспыт ныһын 184 оҕо үөрэммитэ. Кинилэргэн 15-рэ орто оскуоланы бүтэрэн ким үлэлии, ким үөрэҕэ тарҕастылар. Атыттар ким **хаҥа батарынан** бара гатыыр. Биэс-алта оҕо оскуола 50 кв. метр наҥнаах теплицатыгар учуутал Марфа Николаевна Захарова салалтатынан үлэлиилэр. Иккитэ хаста өгүрсуларын быһан олохтоох маҕаһыыҥа киилэтиҥ 90 соҕ. туттарбыттар. IX—X—XI кылаас уолаттара барыа оттуур звеноларга барсаары сылдьаллар. Биир звенолаах мунутаан 3—4 оҕо баар.

Оскуола салалтата өссө аспыт сыллаахтан Бабаҕаҕа баар 20-са сыл үлэлээбит базатын бэйэтигэр хаалларарга туруорсубут. Предприятие салалтата: «Сөкпөһүөхпүт. бэйэ иннэн быһаарыахпыт»,—диэн эрэннэрэ сылдьан аспыт саас тиэрэ эргийан кабиспит. Онон республикаҕа тиийэ үчүгэй үлэтинэн биллибит (сорох сылга 500-түүгэ тиийэ тонна оту оҕолор соҕотоҕоскаларынан) үлэ, сыныалаах лааҕыра эстибит. Бара саталаннар 10—12 кыыһы бинир сайылыкка саҥа төрөөбүт ыанньыктары көрдөрүөх буолбуттар да, сыныыга сылдьар ыныхтары кыайан хомуйбаккалар оҕолор эмиэ үлэтэ суох хаалбыттар.

Оҕо тэрийиниэх сыныаланга бэрт сотору тоаҕыга диэри бинир сүрүн көрдөбүл быһыытынан туруорулларга. Ол бүгүн аахсыллыбатын айан, лааҕыр диэн тылы ГУЛАҔы кытта дьүөрэ-лэһиннэрэ түүүү модаҥа кубулуйда. Онуоха эбии тыын-тымыра харбас соҕохтар быгарыйаннар кэмнэр оҕотоо тиэрэ хайыстыбыт. Үлэ, сыныалаах лааҕырдара биһиэхэ хайдах үлэлээбиттэрэй, кодьүүстээхтэр этэ дуу, ыардьык, оҕо иитиитигэр буортуну оҥорбуттара дуу диэн толоробутуттар тохтотон, сыаналаан көрбөтүбүт. Улахан дьон звеноларыгар иккилии-үстүү буолан ыыллыбыт оҕолор ханнык эйгэҕэ түбэһиэхтэхтэрин, хайдах режиммэнэн үлэлиэхтэхтэрин боппуруоһа кэпсэтиигэ да турбата.

Олох көрдөрөрүнэн, биһиги бинир өртүгэр кэлтэй охтор үтэстээхпит. Ол биллиэн да каҥаллыбатэ. Сири түгэттиҥ диэн буолла да, тугу да ыаранатан көрбөккө дьаһаныы таҕыста. Одьуулуннар «Маяк» лааҕыр сирин былдьаабыттара, Кытаанахха директор В. Н. Корнин республиканан киирэтийэн эрэ сирдэрэри ситиспэтэ. Хатылыга итиэ. Кыбалаалааҕы кыайбыт диэбиккэ дылы, саатар, Саха Республикатын правительствотын оскуолаларга сыныарылыбыт үлэ, сыныалаах лааҕырдарын баһаларын онуонан хаалларар туһунан уураҕа хойутаан, бүтэр бүппүтүн кэнэ биһиэхэ иһиллиэ. Ол эрээри улахаттар кэлэр кэлүөнэ туһунан саныахтара, олохтоох, ыллыктаах быһаарыныыга төннүөхтэрэ диэн эрэл саная өссө да умуллубат.

М. СИДОРОВА.

✦ *Дьыллар уонна дьоннор* ✦

УЧУУТАЛ УБАЙБЫН УМНУБАППЫН

С. А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолата аҥылдьыбыта 120 сылын бэлиэтиир юбилейга үгүс ыччакка үөрөөн, сырдыгы тарҕаппыт учуутал А. П. Ермолаев туһунан истиҥ тылынан ахтан-саман ааспыттара. Миигин улахаанык долгутта Онтон сиэтиэрэ Алексей Петрович туһунан учуутал, кэргэн, аҕа табаарыс быһыытынан балта—чугас кэпсиэ буоларбынан, бар-дьонугар кэпсиэхпин баҕардым.

Биһиги төрөппүттэрбит, боростуой колхозтаах ыаах, Кытаанах нэһилиэгэр олорбуттара. Аҕабыт Петр Алексеевич, Аалдаах Үүн таһаҕастыта, сэрии сылларыгар таһаарылаах үлэтин иһин медальынан наҕараадаламмыта. Ийэбит Евдокия Семеновна эр сылларга ыаннааксыттаабыта.

Мин өйдүөхпүттэн убайым сүтэ-сүтэ кистэр күнду киһи этэ: Чурапчыран, куоратыран, Намыран үөрэнэ, үлэлии сылдьыбыт эбит. Биирдэ эмэ кэлэ-ҕинэ, үрдүк коно үкүоохтаах, хара бараан иҥ кинрбах сэбэрэлээх, мичээрдэтэриэ, бүтүн бэйэтэ бүтүннүү сырдыыр үтүө майгыннаах эдэр киһи мин убайым буоларыныан испэр киэн тутта, үөрэ саныырым. Ийэлээх аҕам юнниин, үөрахтээх киһиилиин, олус ытыктыыр быһыылаахтара, дуоспуруннаахтык, ар-гыый санаран кэпсэтэллэрэ. Куоракка үөрүнэ киирэригэр хаар-туһа иллитинэ биир сүөһүнү тутта харчылаабыттарын ойдүүбүн. Үөрэххэ ол күрдүк суолланы биэрэллэрэ, уоллара кинилэр ыра-баҕаларын толорбута —үөрэхтээх, учуутал киһи буолбута.

Алексей Петрович сэрии сылларыгар Намга эбит. Оччолорго мин, IV—V кылаас үөрэнэччитэ, төһөнү билиэхпиний-өйдүөхпүний? Уу кырбас биэс оҕолоох учуутал үлэлии-үлэлии кэтахтан үөрэммит. Онно эбии үс балта, ыарыһах буолбут ийэтэ эмиэ юнни көрүүтүгэр бааллара. Эдэрэ кыайдаҕа—мэлдьи үчүгэй учуутал ахсаныгар сылдьыбыт, үрдүк үөрэх дипломун ылбыт.

Кини айылҕатан ураты үлэһит киһи этэ. Күнүгэ биир да эгиэйиэхтэн сыыска-буорга түһэрбөкө үлэлиирэ. Кини сатаабатаҕа диэн суох курдуга: хаартыскаҕа түһэрэрэ, хайа баҕарар техниканы өрөмөөнүүрэ, саахыматтыыра, манолинаҕа соньуура, дьиэ туттаҕына, обуруот олортоҕуна, киниэнэ барыта хаачыстыбалаах буолара. Итэ дьарыгар барытыгар бэйэтэ кинигэттэн аҕан үөрэммитэ, конструкциялаһыгар абимиитэ, Ситиһиитиэн дуоһуйан олорорун хаһан да көрбөтөҕүн—биирдэ отороот, атынта түһүспүтүнэн барара, эбэтэр хаһы эмэ тэҥнэн оторуо.

Миигин кини педучилищеҕа үөрэппита. Математика учуутала этэ. Студеннар бэйэни салайыныыларын утумнаахтык олохтообутун ойдуулуур. Элбэхтик үлэлэтэрэ, бэйэтэ кинники түҥэн иҥэр методиканан салайтарара. Кыһыҥы каникул кэмигэр студеннарга сүүһүнэн задачаны суоттуурга сорудах биэрэрэ уос номоҕо буолбута. Дьэ онно ордук уолаттар куоталаһа-куоталаһа киирсэр этиилэр. Алексей Петрович күрдүк саҥараллара, кини күрдүк миэл тыаһын кытта тэҥнэ түргэнник суоттуурга дьулуһаллара. Бэл биһиги, ыргыттар 30-туу, 50-нуу задачаны суоттаан каалэрбит. Онтукабыт сыаната «үстэн» үрдээбит. Отток Костя Постников, Кодя Васильев, Аскольд Кузановскай, Миша Оконешников уо. д. а. барытын суоттаан аҕаламмар учууталларын үөрдэлэрэ, туйгунук үөрэнэллэрэ. Хайа да түргэнигэ учуутальбыт кими да ордук хайҕаабат да, сэмэлээбит да этэ. Ким төһөнү үлэлээбитиэн сыаналаныаҥ.

Училищеҕа 4 сыл куратордаан иитиит-үөрэниит оҕото, билиэ «Боҕуот Знака» орденнаах педагогическай үлэ ветерана Анфиса Степановна Элякова убайбын билбат өртүбүттэн сырдатан үөрдэ: «Алексей Петрович иҥнитэн үрдүк культуралаах, дьиҥнээх интеллигент этэ. Биһиги курспут кини салаатынан училищены олоххо көрсүллүөхтээх бары кэриэтэ түгэнигэ бэлэмнээх бүтэрбитэ. Этика, гигиена да боппуруостарын тумнубат этэ. Үнкүүтэ уол кыыһы хайдах ыытыллаҕар, кыыс хайдах тут-тан-хаптан сонтоохтүк эпиизэттиэхтиэҕэр тиийэ көрдөрөн үөрэтэрэ. Саамай уустук уонна лиричнэй үнкүүнү—тангоны эмиэ учуутальбыт үөрэппитэ. Бэл тиийи хайдах суунары, баттаҕы тараанары, көрөрүнэтэрэ үөрэппитин билиэхтээҥинэ диэри умнубаппын. Хайдах бириэмэ булара буолла, куруутун биһиги кытта сылдьара. Бэйэтин төрөппүт да оҕолорун биһиги курдук бүөбэйдээбэт быһыылаҕа.

Биһиги ытыктыыр, таптыыр учуутальбытын кытта сибэскэ-сибэскэ хаһан да быспатахпыт—лекциялары куруутун истэрбит, аҕаарбыт, үлэбитигэр туһанарбыт. Көрүстэхпит ахсын сүбэ-ама ыларбыт. Мин пенсияҕа тахсар күммэр истиҥ пэйиилээх телеграмма ыытан олус долгуйутта.

Курс оҕолоро барыа учуутальбыт курдук үчүгэй учуутал буоларга олохпут устатын тухары кыйаллыыллыт. К. В. Баянтаева — Саха Республикатын үтүөлээх учуутала, С. Н. Татаринов «Боҕуот Знака» орден кавалера, Е. Д. Баранникова, Е. М. Борисова, В. Р. Сидорова уо. д. а. норуот үөрэҕириитин туйгуннара буолбуттара. Н. Е. Макаров —журналист, Н. Т. Местников —юрист, В. М. Неркяков, П. Г. Колотинскай —советскай-хаһаайыстыбанай үлэһиттэр».

Алексей Петрович Чурапчы орто оскуолатыгар учуутал, завуч быһыытынан үлэлиир кэмигэр саҥаттан-саҥа ньыманы туттан, оссо ордук опытыран испита. Төттөрү сибэскэ сигнальнай картаттан туттан программированиеҕа киирэр опыта бүтүн республика үрдүнэн биллибита. Завуч быһыытынан коллеҕаларыгар ураты ирдэбиллээҕэ. «Кэлин учуутал үлэтигэр конкуреуспан эрэ киириэхтээх»,—диэн номохтоохо. Олоҕун тиҥэх күннэригэр тиийэ идэтигэр бэриниилээх этэ, республика педагогическай общественнайы ортотугар сиэрдээх авторитетынан туһанара.

Аҕа дойду сэриитин сылларыгар килбиэннээх улэтин иһин медальынан наҕараадаламмыта, 1958 сылларахха Саха Республикатын, 1971 сылларахха РСФСР оскуолатын үтүөлээх учууталларын үрдүк аттарын ылбыта, норуот үөрэҕириитин туйгуна буолбута, СССР медалларынан бэлиэтэммита, бардьонун ытыктабылын билиниитин ылбыта.

Убайым тус оҕолор эмиэ киһи хособур туттар киһитэ этэ. Кэргэнигэр Екатерина Кузьминичнаҕа ытыктабыллаахтык, нарыннык сыыһыаннаһара. Саҥаһын бэйэтэ да үтүө киһи этэ: кэргэнин үлэҕэ үрдүк принсибин таба өйдөөн өйөөбүл буолбута, 5 оҕо витиитин, көрүүтүн-харайыытын кинилиин тэҥнэ үллэстибитэ. Оҕолоро барыа үлэһит, ыал буоллулар: Анатолий—геолог, Леонид —үрдүк үөрэхтээх эрдэн үлэһитэ, Виктор —ветврач, Мадлева—фельдшер, Людмила—общественнай аҥылык үлэһита. Онон учуутал убайым оҕолоо салҕанар.

А. ВАСИЛЬЕВА,
норуот үөрэҕириитин туйгуна, Ытык Күөл орто оскуолатын учуутала.

Кими суохтуу, кими ахта
Кэрэ мааны, кыыс мааны
Хатыҥнарым барахсаттар,
Сонньуйдугуот доҕоттоор.
Кырдьык, маннык суох буолла
Эйигиин кэрэхсиир,
Кэннитигэр киэн тутта
Ытыар диэри харыстыыр
Хатыҥнарым барахсаттар,
Үзнуман дуу бу сири
Эҥэстэнэ маҥан сүүрэр,
Хатыҥнарыам, улуу-мааны хотуттарыам,
Хомойуоҥ, ытаһыаҥ,
Хаһан эрэ, хаһан эрэ
Хаарыан солко суугунуан
Эмиэ маннык, бу сиргэ
Кэпсэтиэххит хайаан да.
Эмиэ биһиги курдук
Эйигиин таптыахтара,
Эмиэ биһиги курдук
Уйадыйа ыллыахтара.
Хатыҥнарым,
Хаарыан мааны кыргыттарыам
Хараастыаҥ, ытаһыаҥ
Биһиги бурыйдааҥ.

Эҕэрдэлиибит!

Күнду аҕабытын, эйэбитин, Улэ Кыһа Знамята орден кавалерын, үлэ ветеранын, кырдьаҕас механизатору АЛЕКСЕЕВ Семен Дмитриевичы 75 саҥа туолбутуна истиҥник эҕэрдэлиибит. Ыалдьары, кырдьары, моллуурү-ахсыыры бөлөхкө, оҕолоругун, сиэн-нэргин, аймахтаргын кэлтэ өссө үйүн үйэлэртэ төрүүлэрин үлэлэтэ, үтүө сүбэнит буолаа сылдьыаргар баҕарабыт.

Кэргэнин Матрена, оҕолоругун, сиэннэриин.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Норуот хаһаайыстыбатын Новосибирскайдаабы институтун билиҥҥи предприятиелларга, учреждениелларга бухгалтерскай учуоту ыытыыны үөрэтэр үрдүк үөрэх программатынан курс от ыйын 22 күнүттэн оройуоннаабы библиотека аҕаар саалатыгар үлэтин саҕалыыр. Белэхтээн үөрэтии ыытылларынан, олох табыллыбат түбэлтэтигэр, үлэттэн босхоломмокко эрэ 16 чаастан үөрэнэхтэрин эмиэ сөп. Онон курска суруттарбыттар үөрэнии иһин толобуругун от ыйын 21 күнүгэр диэри Кладкин Николай Марковичка биэрэргэ тиэтэйиҥ.

Администрация иһиэн үлэлиир лекторскай-информационнай болох совета.

x x x

Райпотребобществоҕа бастайаннай үлэҕэ мас кэрдэччилэр, маҕаһыын рабочайдара, ыскылаакка куруусчуттар, быстах бириэмэҕэ пенсардар наадалар.

Администрация.

x x x

Оройуоннаабы кини балыыһа администрацията бастайаннай үлэҕэ маннык үлэһиттэргэ суваллык наадыйар: кылаабынай врач хаһаайыстыбанай часка солбуйаачыта (оклада 6 тыс. 615 солк.), таһаҕас массыынатын шоферугар (4 тыс. 903 солк.), механикка (4 тыс. 561 солк.), электриккэ (3 тыс. 411 солк.). Ону таһынан дуосабардаах үлэҕэ 5 үлэһиккэ (эр дьон) наадыйабыт. 21-167 телефоннга эрийиэн эбэтэр кылаабынай врачы сирэй көрсөн билсиэххитин сөп.

Балыыһа администрацията.

Таптыыр аҕабыт, эйэбит
КУЗЬМИН Николай Семенович
ыалдьан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары доҕотторуттар, биирдэ үлэлэспиттэриигэр, тоҕаарыстарыгар биллэрэбит.

Оҕолоро, сиэннэрэ.

Оройуоннаабы кини балыыһа коллектива врач Кузьмина Валентина Михайловнаҕа таптыыр иҥэтэ
КУЗЬМИНА Ефросинья Владимировна
ыалдьан өлбүтүнэн дириҥ кутурҕанын тиэрдэр.

Хайахсыт нэһилиэгин олохтоох Совета, администрацията уонна общественнайы үлэ ветерана
КУЗЬМИН Николай Семенович
уйун ыарахан ыарыыттан өлбүтүнэн оҕолоругар, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаннарын биллэрэллэр.

Эрилик Эристиин аатынан совхоз дирекцията, профкома Хайахсыт отделениетын олохтоохо, үлэ ветерана
КУЗЬМИН Николай Семенович
уйун ыарахан ыарыыттан өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын оҕолоругар, аймахтарыгар тиэрдэллэр.

Оройуоннаабы кини балыыһа коллектива шофер Романов Дмитрий Афанасьевичы, аҕыстарыа Романова Матрена Афанасьевнаҕа таптыыр аҕалара
РОМАНОВ Афанасий Петрович
ыалдьан өлбүтүнэн дириҥ кутурҕанын тиэрдэр.

Редакторы солб. М. Н. СИДОРОВА.

АШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—-332, отделы—21-265, общая—21-505.

Учредители (соучредители) газеты «Саҥа олох»—Министерство печати и массовой информации Республики Саха (Якутия), Редакция, Местная администрация района, Районный Совет народных депутатов.
Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.
Индекс газеты 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж—3362.

ЗАКАЗ № 86. **Чурапчинская районная типография Миниформпечати Республики Саха (Якутия). с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».**